

TABAKSTEELT IN NEDERLAND

door Louis Bracco Gartner

♦ Hoewel de streek rond Amersfoort en Nijkerk en die van Elst, Wageningen en Amerongen bekend zijn geworden om zijn tabaksteelt was het Veere dat de eer krijgt, als plaats waar voor het eerst in de Nederlanden de tabaksplant geteeld werd.

Veere staat bekend om haar zachte klimaat. De Middelburgse arts Casper Pelletier maakt in 1610 melding van het feit dat de teelt van tabak rond die tijd voor het eerst werd waargenomen op Walcheren.

Niet onlogisch als men bedenkt dat Zeeuwse kooplieden handelsbetrekkingen (samen met de Engelsen) hadden met o.a. het Amazonegebied en de gehele Venezolaanse kust, waar in de diverse riviermondingen bij de verschillende nederzettingen tabak verbouwd werd. Tabak bracht niet alleen een goede prijs op, maar was ook een geliefd ruilmiddel. Het vervoer bracht vele risico's met zich mee en wellicht is men vanuit die optiek op Walcheren zelf begonnen met de tabaksteelt.

♦ Met zijn zanderige ondergrond bleek de streek rond Amersfoort toch beter geschikt voor de tabaksteelt. Snel nam de tabaksteelt in omvang toe. Waren er in 1636 nog 50 tabakstelers rond Amersfoort gevestigd, in 1670 waren het er al 120 en tien jaar later zelfs 200. Behalve in de bekende plaatsen voor tabak: Nijkerk, Wageningen, Arnhem, Rhenen, Elst en Amerongen, werd ook in andere delen van de provincies Utrecht en Gelderland, in Overijssel en zelfs tot in Gaasterland tabak verbouwd.

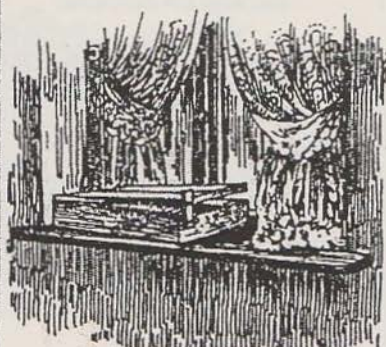
Amersfoort was niet toevallig de plaats waar de tabaksteelt van enige omvang kon ontstaan. Weliswaar waren de omstandigheden betreffende goede grond en de durf om iets nieuws te beginnen bij de boeren aanwezig, maar ook zij konden niet buiten de technische en zakelijke kennis die ervoor nodig was om aan dit avontuur te beginnen.

♦ De technische kennis kwam van een in Amsterdam wonende Engelsman. Gelijk met de fabricatie van de kleipijpen waren de Engelsen ons een aantal jaren voor en van hen hebben we het vak geleerd. Een Amsterdamse koopman, tevens straatverkoper, maakte het compagnieschap compleet. De binnenlandse aanvoer van tabak zorgde voor een welkome aanvulling voor de onregelmatige aanvoer van tabak uit West-Indië.

♦ Amsterdam is van begin af aan een zeer belangrijke plaats blijven innemen in de tabakshandel. Vanuit Amsterdam werd de tabaksteelt in Utrecht en Gelderland gestimuleerd en begeleid. Amsterdam ontwikkelde zich als centrum van de West-Europese tabakshandel en moest verzekerd zijn van voldoende aanvoer en van goede kwaliteit tabak. Nederland was toonaangevend in die tijd.

♦ Het gebruik van broeibakken en droogschuren waren Nederlandse uitvindingen en kreeg navolging in het buitenland. Steeds meer boeren maakten de ommezwaai naar de tabaksteelt. Deze arbeidsintensieve bedrijfstak zorgde voor werkgelegenheid en bracht meer geld op dan de traditionele landbouwproducten. Op het einde van de 17e eeuw en gedurende de gehele 18e eeuw vertoonde de handel en de teelt van tabak

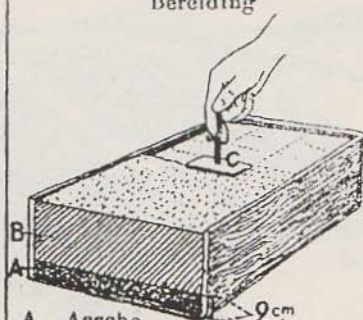
Het zaaien in kleine bakjes

Bakje vóór een venster

Fig.42

Bereiding

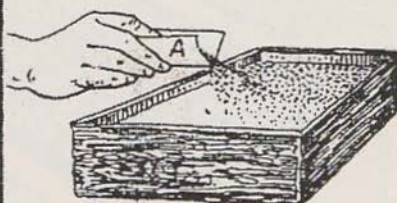

- A. Assche
- B. Teeltgrond
- C. Het gelijkmaken van den grond

Fig.43

Het zaaien in kleine bakjes

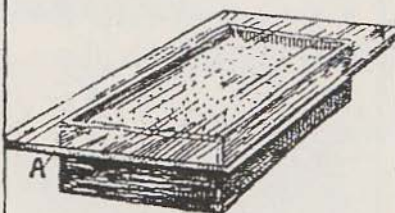
Het uitstrooien der zaden

A. Blad papier

Fig.44.

Bakje na het zaaien

B. Glasruit.

Fig.45

Tijdstip der zaailing

In bakken

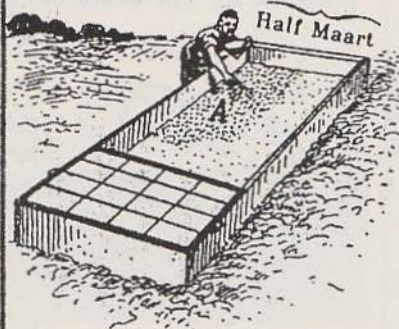

Fig.46.

A. Zaden reeds uitgestrooid

In volle grond

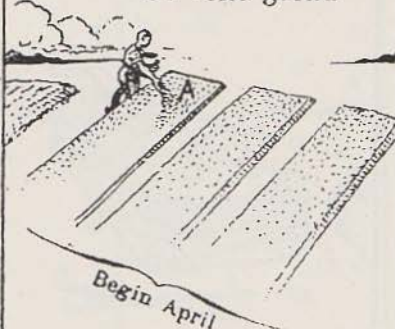
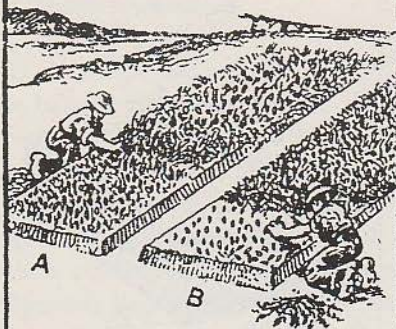

Fig.47

Het wieden en uitdunnen

A. Het wieden
B. Het uitdunnen
Fig. 54.

Begieting na het wieden of het uitdunnen

A. Nog niet begoten
B. Reeds begoten
Fig. 55

Het verspenen

Nut der verspening

- A. Verspeende plant (sterk)
- B. Niet verspeende plant (flauw)

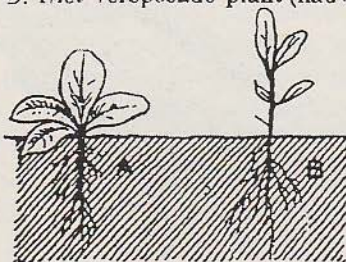
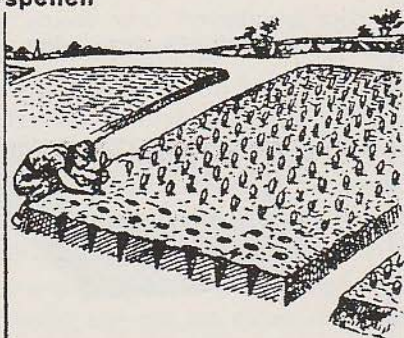

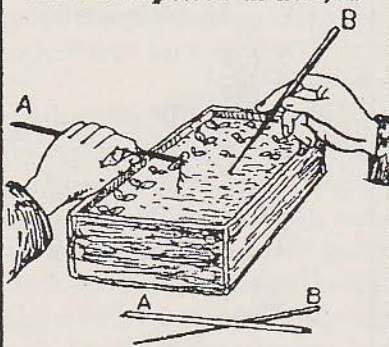
Fig. 56

Verspening in vollen grond

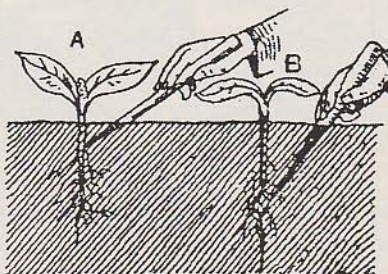
Fig. 57

Het verspenen in bakjes

A. Vorkje in hout
B. Stokje in hout
Fig. 58.

Het vastdrukken der plantjes bij het verspenen

A. Slecht
B. Goed
Fig. 59

Het ontdekken der planten
gezaaid onder glas

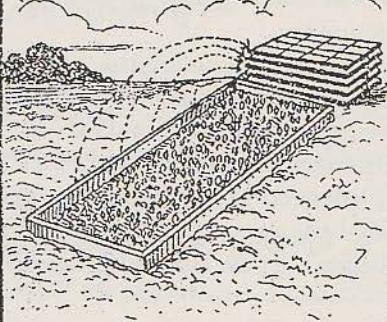
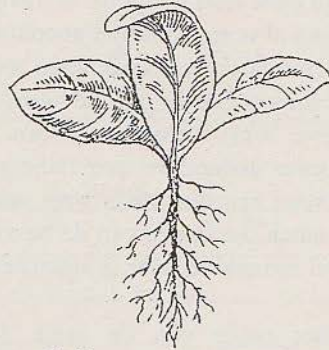

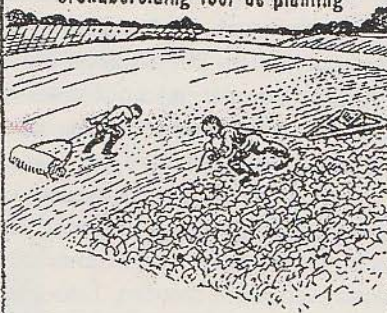
Fig 60 om hen aan de volle lucht
gewend te maken

Plant goed ontwikkeld

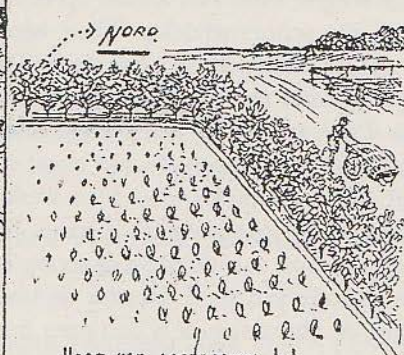
sterk genoeg om geplant
te worden Fig 61

Grondbereiding voor de planting

Het eggen en rollen

Fig 62

Haag van aardpeeren tot
windschutsel

N.-O. en N.-W. kant der partij Fig 63

Afstanden

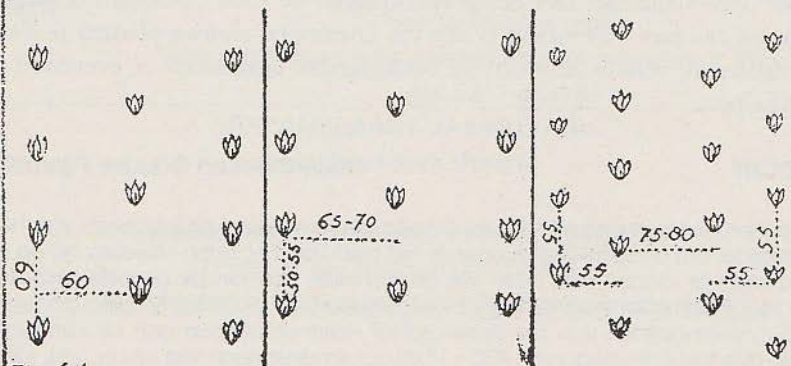

Fig 64

veel expansie. Amsterdam, met zijn grote stapelplaats van Virginia- en Marylandtabak en die van de Spaanse en Portugese koloniën en van andere Europese tabakken, had de gelegenheid deze naar behoefte te mengen met relatief goedkope inlandse tabakken om de Engelsen af te troeven met goedkopere prijzen.

♦ De vette Amersfoortse tabak werd wereldberoemd als snuiftabak, zo zelfs dat deze een betere prijs opbracht dan de beste Virginia. Meer dan de helft werd uitgevoerd naar de meeste West-Europese landen, waarbij Duitsland, Frankrijk en Italië de grootste afnemers waren. De naar Italië geëxporteerde snuiftabak werd daar tot snuif vermalen en voor een deel zelfs weer naar Nederland geëxporteerd. Het gemiddelde verbruik aan tabak per hoofd van de bevolking bedroeg zo'n 3 kilo, waarvan snuif een belangrijk deel uitmaakte. Het is algemeen bekend dat de Hollandse moedertjes zeer veel snoeven.

♦ Tegen het einde van de jaren 1800 was er van de eens zo beroemde "Amersfoortse" tabak nog weinig over. In de Betuwe en tussen Amerongen en Rhenen werd er weliswaar nog tabak verbouwd, maar wel steeds minder. De tweede wereldoorlog zorgde voor een kleine opleving vanwege de schaarste aan tabak uit het buitenland. De schimmelziekte "Blue Mold" heeft vanaf 1959 definitief een einde gemaakt aan de Nederlandse tabaksteelt. Tussen de 150 en 200 tabaksverbouwers waren toen nog actief in Nederland, waar het voor de meeste het hoofdmiddel van bestaan was. 1959 was al een rampjaar omdat naast het uitbreken van de ziekte ook de droogte so wie so voor een slechte oogst zorgde. In 1960 breidde de ziekte zich nog verder uit. De weersomstandigheden werkten - eerst vochtig en broeierig en daarna weer droog - de verspreiding in de hand. De schimmel komt uit de grond, werkt zich via wortels en stam van de plant omhoog en bij de bladeren aangekomen is het soms maar een kwestie van uren dat ook de bladeren aangetast worden. Droogte en wind verspreiden de pluizen en er is dan geen houden meer aan. Geheel West-Europa heeft onder deze schimmelziekte geleden.

♦ Nederlandse tabakstellers kregen - in tegenstelling tot hun collega's in België en Duitsland - geen steun van de regering. Den Haag beschouwde de tabaksteelt, net als de fruitteelt als een risicoteelt. Fruit kun je echter met allerlei middelen bespuiten en dat is met deze schimmel niet het geval, volgens de toen verbolgen tabakstellers. De tijd - drie tot zes jaar - die nodig is om via kruisingen nieuwe planten te kweken, die dan resistent zijn, was te lang om de Nederlandse tabaksteelt er eventueel weer bovenop te helpen.

PERSBERICHT

Gildenboeken Goudse Pijpmakersgilde

In het Streekarchief Hollands Midden te Gouda zijn een viertal gildeboeken van het Goudse Pijpmakersgilde, om onduidelijke redenen in het bezit van het British Museum, nu op microfiche in de studiezaal te raadplegen. Deze vier gildeboeken beslaan de periode 1683-1826 en vormen een zeer informatieve aanvulling op het Streekarchief Hollands Midden aanwezige gildearchief. De openingstijden van het Streekarchief Hollands Midden aan de Groeneweg 30 te Gouda zijn dinsdag t/m vrijdag van 9.30 - 17.00 uur en dinsdagavond (m.u.v. juni, juli en augustus) van 18.30 - 21.00 uur. Voor meer informatie kunt u de website van het Streekarchief raadplegen: www.groenehartarchieven.nl